

TOPOARE DE ARAMĂ ENEOLITICE DIN COLECȚIA MUZEULUI NAȚIONAL DE ANTICHITĂȚI¹

DE
ERSILIA TUDOR

În prezentul articol ne referim la topoarele de aramă cu gaură de înmănușare transversală de tip topoare-ciocan (*Hammeräxte*) și de tip tirnăcop sau cu tăișurile dispuse „în cruce” (*kreuzschneidige Äxte*).

În anul 1971 existau în colecția M.N.A. : 4 topoare-ciocan, 7 topoare cu brațele „în cruce” întregi și unul fragmentar. Dintre acestea unele sînt inedite, altele publicate sumar sau numai ilustrate, unul singur fiind prezentat în cadrul unui studiu special. În catalogul colecției M.N.A. mai sînt menționate două piese descoperite una la Monor² și alta în județul Sibiu. Ele au fost cumpărate în 1937. Piesa de la Monor este un topor cu brațele „în cruce”, iar cea din jud. Sibiu este un topor-ciocan cumpărat odată cu toporul cu brațele „în cruce” din jud. Sibiu (fig. 1/4). Toporul-ciocan din jud. Sibiu nu a putut fi identificat în depozitul M.N.A. Toporul de la Monor de asemenea nu a putut fi identificat dar presupunem că ar putea fi cel de la fig. 1/5.

Deoarece piesele aici publicate sînt de tipuri diferite și provin din diferite colțuri ale țării noastre ne vom mulțumi să inserăm observațiile și considerațiile noastre privind tipologia și aria de răspîndire în continuarea descrierii pieselor respective. O încheiere generală în acest sens, la sfîrșitul lucrării, nu și-ar avea rostul.

1. *Prundu*, jud. Ilfov, nr. inv. I 22 093, M.N.A. (Institutul de arheologie) (fig. 1/1; 4/1). Topor-ciocan de tip Vidra. Provine dintr-o descoperire întimplătoare. A fost achiziționat de M.N.A. în 1964. Din datele obținute reiese că locul de descoperire nu se cunoaște exact, el fiind situat pe dealurile ce se află la distanță de 2 km est de com. Prundu și 9 km vest de com. Greaca. Împreună cu toporul-ciocan au mai fost cumpărate, ca provenind din același loc, un număr de 20 de unelte neolitice de silex, 2 dălțițe de piatră și 20 de fragmente ceramice diverse (neolitice, Latène,

¹ O mare parte a colecției Muzeului național de antichități (M.N.A.) a fost integrată recent în Muzeul de istorie a Republicii Socialiste România (M.I.R.). O parte a rămas în depozitul Institutului de arheologie din București. În acest articol sînt incluse și piesele provenite din fosta colecție Ardoș, care se află în colecția M.N.A.

² D. Popescu, *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*, București, 1944, p. 30.

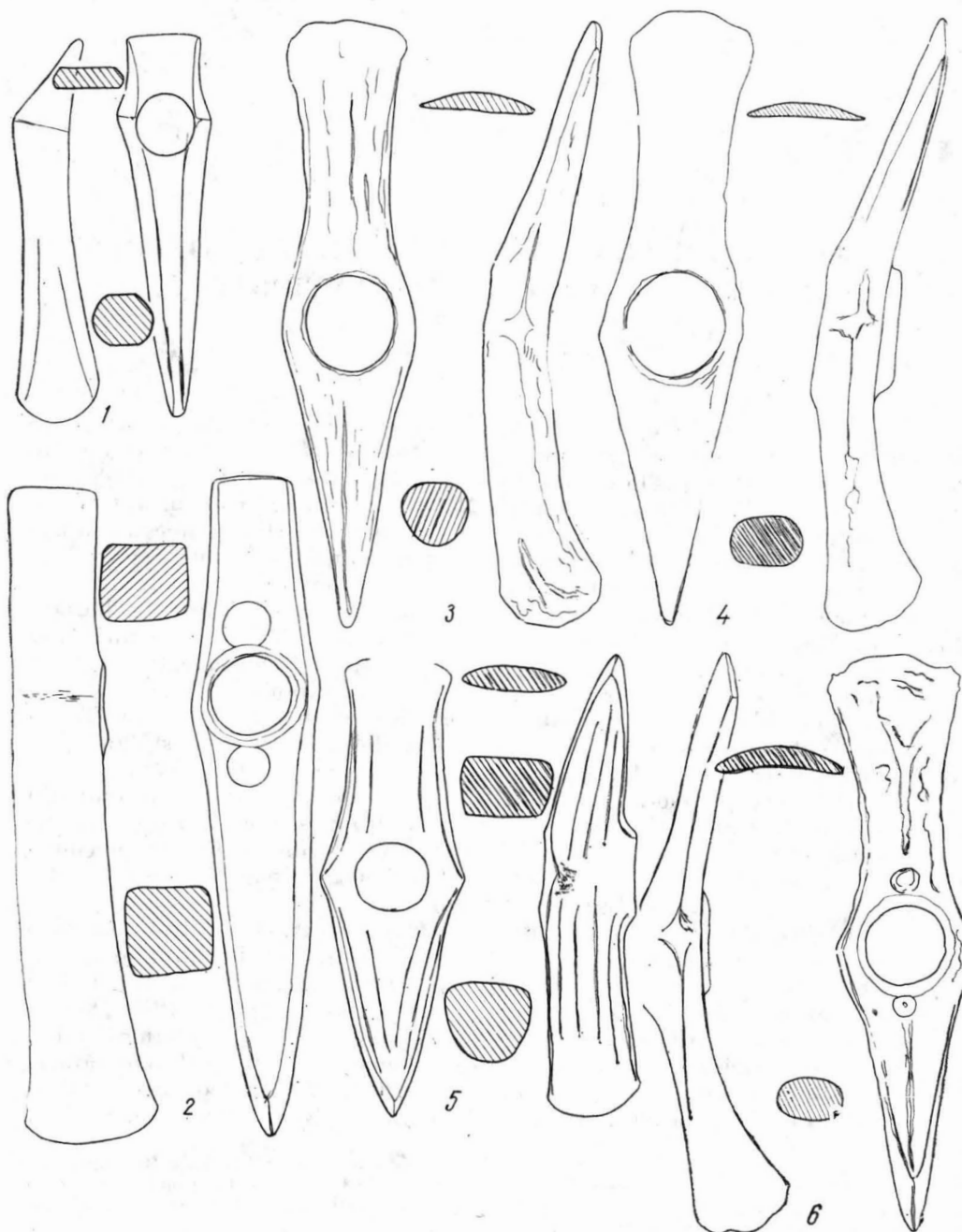

Fig. 1. — 1, Prundu ; 2, Oradea ; 3, Sălărd ; 4, jud. Sibiu ; 5, localitate necunoscută ; 6, Poiana-Căzânești.

torți de amforă). Uneltele de silex constau din 5 răzuitoare fragmentare, 14 lame întregi și fragmentare și o așchie. Silexul este de culoare gălbuie cu diferite nuanțe. Dintre cele 20 de fragmente ceramice, 7 sînt neolitice din perioada de trecere de la Boian la Gumelnița A. Ele sînt decorate cu excizie lată și incrustație cu pastă albă, unul fiind decorat cu șir orizontal și vertical de alveole. Periegheza și sondajul arheologic efectuate în 1963 în partea de est a satului Prundu, pe promontoriul denumit „Botul Ursoaiceii”, au precizat numai resturile unei așezări de tip Glina III³, care nu poate avea nici o legătură cu piesa aici descrisă.

Suprafața exterioră a toporului este acoperită neuniform cu o patină de culoare verzuie și cu o crustă de culoare închisă. În câteva locuri, unde patina a fost îndepărtată de către descoperitori, se vede culoarea roșcată a metalului. Nu poartă urme de întrebuințare. Dimensiuni: lungimea totală este de 14 cm, din care brațul cu tăiș vertical 9,5 cm și cel orizontal 2,2 cm. Lățimea tăișului vertical este de 3 cm și a muchiei (cefei) orizontale de 2,5 cm. Diametrul găurii de înmănușare este de 2,3 × 2,1 cm. Muchea orizontală și tăișul sînt boante și au aceeași grosime de 4 mm. Greutatea: 0,300 kg.

Prin caracteristicile sale tipologice: conturul pentagonal al corpului, cu umerii unghiulari, axul longitudinal al profilului curbat în jos, gaura de înmănușare ușor ovală, neprevăzută cu manșon și dispusă simetric în zona în care brațul orizontal se frînge în jos, toporul-ciocan de la Prundu se încadrează în grupa topoarelor-ciocan de aramă de tip Vidra⁴. După observațiile stratigrafice de pînă acum și după formă, topoarele de tip Vidra sînt considerate ca fiind cele mai vechi topoare-ciocan de aramă. Pentru încadrarea culturală a piesei de la Prundu dispunem de datele privind mediul cultural în care s-au descoperit pînă acum unele dintre topoarele-ciocan de tip Vidra și anume în complexele culturale eneolitice Gumelnița-Kodja Dermen și Ariușd-Cucuteni-Tripolie. Comuna Prundu se află în aria de răspîndire a culturii Gumelnița. În cadrul culturii Gumelnița, topoarele, care sînt sigur atestate stratigrafic, aparțin fazei Gumelnița B⁵. Avîndu-se în vedere descoperirea, în cadrul mediului cultural Ariușd-Cucuteni A, a toporului-ciocan de tip Vidra și sincronismul stabilit între culturile Cucuteni A și Gumelnița A₂ tîrziu -B₁ timpuriu se presupune că tipul Vidra a apărut în cadrul culturii Gumelnița în perioada de la sfîrșitul fazei Gumelnița A₂ și începutul fazei B⁶. Descoperirea în aria Ariușd-Cucuteni A a toporului-ciocan de tip Vidra și a toporului cu brațele „în cruce” de tip Ariușd pledează pentru sincronismul topoarelor-ciocan de tip Vidra cu topoarele cu tăișurile „în cruce” de tip Ariușd⁷. Se presupune și o relație evolutivă între tipul Vidra și tipul

³ S. Morintz și B. Ionescu (Oltenița), *Cercetări arheologice în împrejurimile orașului Oltenița (1958-1967)*, în *SCIV*, 1, 1968, 19, p. 118.

⁴ A. Vulpe, *Cu privire la cronologia topoarelor de aramă cu brațele „în cruce”*, în *SCIV*, 15, 1964, 4, p. 458-463; F. Schubert, *Zu den Südosteuropäischen Kupferäxten*, în *Germania*, 2, 1965, p. 275-277, 283.

⁵ Cel mai tîrziu exemplar cunoscut pînă acum fiind cel de la Telu (Gumelnița B₂). A. Vulpe, *op. cit.*, p. 462.

⁶ *Ibidem*, p. 459-463.

⁷ A. Vulpe, *op. cit.*, consideră tipul Ariușd ca fiind cel mai vechi tip al topoarelor cu tăișurile „în cruce”.

Ariuşd⁶. Muchea (ceafa) subțire a brațului orizontal al toporului de la Prundu ar putea constitui un indiciu în sensul evoluției topoarelor-ciocan de tip Vidra spre topoarele cu brațele „în cruce”. În acest caz sincronismul amintit este numai parțial, tipul Vidra fiind mai vechi decât tipul Ariuşd, în cadrul aceleiași faze culturale.

2. *Oradea*⁹ — împrejurimi — nr. inv. M.N.A. IV 5 979, transferat la M.I.R., nr. inv. 16 429 (fig. 1/2). Topor-ciocan de tip Holič. A fost cumpărat de M.N.A. de la anticarul Papazian din Oradea. În inventarul M.N.A. din 1939, când s-a înregistrat toporul de la Oradea, nu se face nici o mențiune privitoare la condițiile lui de descoperire. Piesa poartă marcajul „Papazian-Sternberg”.

Suprafața toporului este acoperită cu o patină verzuie. Brațul vertical și cel orizontal poartă, probabil, urme de întrebuințare. Existența a două adâncituri circulare dispuse pe axul longitudinal de pe partea inferioară a toporului, de o parte și de alta a găurii de înmănușare, situează această piesă în grupa topoarelor de cupru cu „mărci”¹⁰.

Dimensiuni: lungimea totală 23,4 cm, din care brațul cu tăiș vertical 14 cm și cel orizontal 6 cm; lățimea tăișului vertical 4,7 cm, brațul orizontal se termină plat în formă de patrat cu latura de 2,7—2,9 cm. Diametrul găurii de înmănușare 3,4 cm. Greutatea 1,510 kg.

Corpul masiv cu contur pentagonal, axul longitudinal al profilului drept cu laturile aproape paralele, secțiunea patrată, gaura de înmănușare prevăzută în partea inferioară cu un manșon scurt, ciocănit, constituie caracteristici tipologice care au determinat atribuirea toporului aici în discuție tipului Holič¹¹. Acest tip de topoare este cunoscut pînă acum în țara noastră numai prin exemplarul de la Oradea. El este atestat în Slovacia, Moravia și Boemia. Condițiile de descoperire a exemplarului de la Holič cit și a celui de la Oradea nu oferă posibilitatea unei încadrări culturale sigure a acestor descoperiri. Este de presupus totuși, că ele provin din mediul eneolitic târziu din zonele respective¹².

3. *Sfîrnaș*¹³, jud. Bihor, nr. inv. IV 8 779, M.N.A. (Institutul de arheologie) (fig. 2/7; 4/3). Fosta colecție Ardoș. Topor-ciocan de tip Mezökereesztes. Nu posedăm nici un indiciu în legătură cu condițiile de descoperire a topoarelor de aramă din fosta colecție Ardoș, fig. 1/3; 2. Este probabil ca topoarele de la Sfîrnaș (fig. 2) să fi constituit un depozit.

Suprafața acestui topor-ciocan este acoperită neuniform cu o patină verzuie cu aspect zgrunțuros. Pe tăișul vertical și pe muchea (ceafa) orizontală nu se observă urme de întrebuințare. Tăișul vertical poartă urma

⁶ *Ibidem*, p. 463.

⁹ F. Schubert, *op. cit.*, fig. 2/4.

¹⁰ Nu este încă clarificat dacă mărcile erau executate prin turnare sau prin ciocănire ulterioară turnării obiectului. De asemenea, părerile diferă și în privința rolului acestor mărci; cele simple fiind puse în legătură, mai de grabă, cu procesul de prelucrare al topoarelor; mărcile mai complicate, dispuse pe o suprafață mai mare se consideră a avea caracter parțial ornamental, ele putînd indica și semne de atelier. F. Schubert, *op. cit.*, p. 286—295.

¹¹ *Ibidem*, p. 278.

¹² Maria Novotná, *Die Äzte und Beile in der Slowakei*, PBF, IX, 3, 1970, München, p. 22.

¹³ F. Ardoș, *Date arheologice privitoare la Oradea și județul Bihor*, Oradea, 1936, extras din *Familia* (anul III), nr. 4, apr. 1936, p. 8, fig. 2A—B. Exemplarele din colecția Ardoș fiind descrise sumar în publicația amintită, care este greu accesibilă cercetătorilor, am considerat necesar să fac o descriere mai amănunțită a obiectelor.

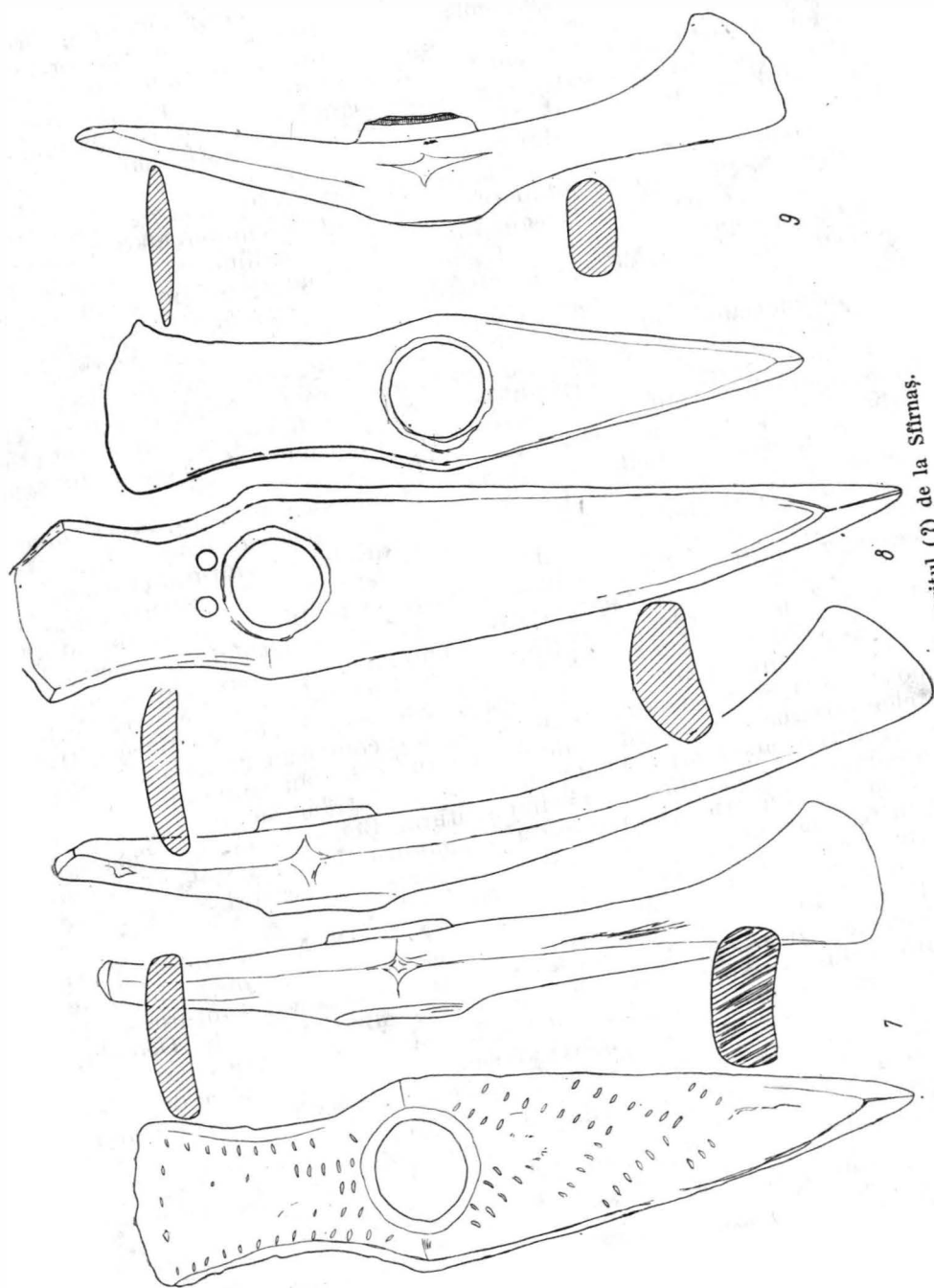

Fig. 2. — 7-9, Depozitul (?) de la Sfirnaş.

unei tăieturi și a unor creștături recente. În contur umerii se prezintă arcuiți iar laturile brațului-ciocan se răsfring spre muchea orizontală. Axul longitudinal al profilului este arcuit în jos. Secțiunile brațelor sînt de formă rectangulară cu colțurile ușor rotunjite, iar părțile laterale și partea superioară bombate; partea inferioară fiind puțin scobită, mai mult la brațul cu tăiș vertical. Gaura de înmănușare este mărginită de un tub care se înalță oblic din corpul obiectului, în partea superioară, iar în partea inferioară are o formă inelară. Piesa este „marcată” în partea superioară cu șiruri de adîncituri aproximativ semi-circulare dispuse în șiruri paralele pe brațul-ciocan și în bandă de unghiuri cu vîrfurile spre tăiș pe brațul-topor¹⁴. În interiorul găurii de înmănușare, în jumătatea inferioară, dispuse neregulat, se află de asemenea „mărci” de aceeași formă ca cele dispuse pe partea superioară a piesei.

Dimensiuni: lungimea totală 31,5 cm din care brațul cu tăiș vertical 18 cm și brațul cu muchie orizontală 9,5 cm; lățimea tăișului vertical 2,6 cm și a muchiei orizontale 6,5 cm. Tăișul este ascuțit avînd grosimea de 1 mm iar muchea este boantă avînd grosimea de 1,5 cm. Diametrul tubului de înmănușare este de $3,5 \times 4$ cm. Greutatea 2,870 kg.

Prin caracteristicile sale tipologice enumerate mai sus, acest topor-ciocan aparține tipului celui mai evoluat al topoarelor-ciocan de cupru și anume tipului *Mezőkeresztes*¹⁵. Pentru încadrarea cultural-cronologică topoarelor-ciocan de tipul menționat nu există încă observații stratigrafice sigure, datarea lor este însă ușurată de faptul că topoarele-ciocan de tip *Mezőkeresztes* prezintă înrudiri tipologice cu tipul *Jászladány* al topoarelor cu tăișurile „în cruce”¹⁶. Contemporaneitatea celor două tipuri este confirmată, mai ales, de asocierea lor în depozite ca cel de la Tarcea, *Hajduhadház*¹⁷ și *Ciubanca*¹⁸. Nu este exclus ca și cele trei topoare de la *Sfîrnaș* (respectiv nr. 3—5) să fi constituit un depozit. Lipsa datelor privitoare la condițiile de descoperire a lor nu ne permite însă să putem afirma acest fapt. Pentru datarea tipului *Jászladány* există date și observații stratigrafice în mediul cultural *Bodrogkeresztúr*, *Cucuteni A—B* și *B*¹⁹. Punctul de greutate al răspîndirii tipului *Mezőkeresztes* se află în regiunea de nord a Tisei, dar ele apar și în răsăritul Serbiei, vestul Bulgariei și nordul Transilvaniei Centrale²⁰.

4. *Sfîrnaș*²¹, jud. Bihor, nr. inv. M.N.A. IV 5 978, transferat la M.I.R., nr. inv. 16 943 (fig. 2/8). Fosta colecție Ardoș. Topor-ciocan de tip *Mezőkeresztes*. Suprafața este acoperită cu crustă zgrunțuroasă de culoare închisă și verzuie. Brațul-ciocan este rupt la un colț. Deosebit față de exemplarul precedent este felul de „marcare”, acesta constînd în cazul de față numai din două mărci alveolare, circulare, dispuse de o singură parte a găurii de înmănușare și anume pe partea inferioară a brațului scurt.

¹⁴ Mărcile se află de obicei pe partea din spate a topoarelor, în zona găurii de înmănușare.

¹⁵ F. Schubert, *op. cit.*, p. 279, 284.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 284 și notele 44, 45.

¹⁸ F. Gavrilăscu și A. Vulpe, în *SCIV*, 22, 1971, 4, p. 651.

¹⁹ A. Vulpe, *op. cit.*, p. 460 și notele 18—20; F. Schubert, *op. cit.*, p. 284.

²⁰ F. Schubert, *op. cit.*; F. Gavrilăscu și A. Vulpe, *op. cit.*

²¹ F. Ardoș, *op. cit.*, p. 8, fig. 1A—B.

Dimensiuni : lungimea totală 35 cm din care brațul cu tăiș vertical 22,5 cm și brațul cu muchie orizontală 8,5 cm. Lățimea tăișului vertical este 5,5 cm și a muchiei orizontale, în starea actuală, 6 cm. Diametrul „mărcilor” 8 mm. Diametrul tubului de înmănușare 4 cm. Greutatea 3,785 kg.

Caracteristicile tipologice ale acestui topor-ciocan corespund celor ale toporului-ciocan precedent, ambele aparținând tipului Mezöheeresztes. De asemenea presupunem aceeași încadrare culturală pentru ambele exemplare și anume cultura Bodrogkeresztúr.

5. *Sfârnaș*, jud. Bihor, nr. inv. IV 8 780 M.N.A. (Institutul de arheologie) (fig. 2/9; 4/2). Fosta colecție Ardoș. Topor cu tăișurile „în cruce” de tip Jászladány²². Suprafața este acoperită parțial cu patină verde. Ambele tăișuri sînt arcuite și ascuțite. Tăișul vertical este tras în jos. Deoarece în zona tăișurilor suprafața piesei a fost deteriorată din cauza oxizilor nu putem preciza dacă ele aveau urme de întrebuințare. În stadiul actual de conservare nu se observă urme de întrebuințare. Axul longitudinal al profilului este mult curbat în jos. Secțiunile brațelor sînt de formă rectangulară cu părțile laterale bombate — mai mult la brațul cu tăiș vertical. Gaura de înmănușare prezintă un tub scurt care se înalță oblic făcînd corp comun cu corpul piesei pe partea superioară și de forma unui inel profilat, cu înălțimea de 9 mm pe partea inferioară a toporului. Acest inel prezintă pe margine trei ciocănituri recente și este rupt din vechime pe o distanță de 1,8 cm în partea brațului cu tăiș vertical. Peretele exterior al inelului este bombat iar în interior marginea sa se prezintă ca un „tiv”, lat de aproximativ 6 mm, ciocănit pe o anumită porțiune de la partea inferioară în formă de semicercuri.

Dimensiuni : lungimea totală a corpului piesei este de 27,5 cm, din care brațul cu tăiș vertical este lung de 12,5 cm și cel cu tăiș orizontal de 11 cm ; lățimea tăișului vertical este de 5,5 cm și a celui orizontal de 6,8 cm, tăișul orizontal are la un colț un mic defect de turnare reprezentat printr-o prelungire scurtă laterală. Diametrul tubului de înmănușare este de 3,8 cm. Greutatea 1,740 kg.

6. *Sălara*²³, jud. Bihor, nr. inv. IV 8 781, nr. vechi 03 408, M.N.A. (Institutul de arheologie) (fig. 1/3). Colecția Ardoș. Topor cu tăișurile „în cruce” de tip Ariușd. Suprafața corpului este zgrunțuroasă și acoperită neuniform cu o patină verzuie. Pe fața superioară a brațului vertical, dispusă longitudinal, de la tăiș la gaura de înmănușare, se observă o nervură mediană care este însă întîmplătoare. Tăișurile sînt ascuțite dar nu poartă urme de întrebuințare.

Caracteristici tipologice : conturul corpului are umeri arcuiți și axul longitudinal al profilului curbat în jos ; gaura de înmănușare nu este prevăzută cu manșon. Tăișul vertical este arcuit și puțin tras în jos. Secțiunea brațului cu tăiș vertical este aproximativ circulară, pe cînd cea a brațului opus este aproximativ semicirculară, bombată în partea de sus.

Dimensiuni : lungimea totală este de 21,3 cm, ambele brațe avînd aceeași lungime de 9 cm. Lățimea tăișului vertical este de 3,5 cm și a

²² A. Vulpe, *op. cit.* ; F. Schubert, *op. cit.* Acest tip de topoare este răspîndit în estul Cîmpiei Tisei, Transilvania, Moldova, Ucraina. În sud ajunge pînă în estul Serbiei și vestul Bulgariei, iar în vest piese de acest tip se întîlnesc pînă în Moravia și în nord-estul Boemiei.

²³ F. Ardoș, *op. cit.*, p. 9, fig. 3A—B.

celui orizontal de 4 cm ; diametrul găurii de înmănuşare este de 3,5 cm × 3,3 cm. Greutatea 0,720 kg.

Elementele hotărâtoare pentru încadrarea tipologică a toporului de la Sălard sînt : forma sa generală şi lipsa tubului în jurul găurii de înmănuşare, caracteristici întîlnite la tipul Ariuşd al topoarelor cu tăişul „în cruce”²⁴. În tipologia întocmită de F. Schubert²⁵, tipul cel mai simplu, fără tub, al topoarelor cu braţele „în cruce” este considerat a fi tipul „Mugeni”, unde a fost înglobat şi exemplarul de la Ariuşd. Denumirea tipului Mugeni provine de la numele locului de descoperire a singurului exemplar de acest fel cunoscut pînă acum²⁶.

Este adevărat că între tipul Ariuşd şi exemplarul de la Mugeni există comun elementul tipologic important : lipsa tubului în jurul găurii de înmănuşare. În acelaşi timp există însă şi unele elemente care le deosebesc şi anume : toporul de la Mugeni are braţul cu tăişul orizontal „frînt” în jos ca la topoarele-ciocan de tip Vidra, pe cînd toporul de la Ariuşd, cu excepţia lipsei tubului de înmănuşare, se apropie tipologic mai mult de topoarele cu braţele „în cruce”, evolute, de tip Jászladány (formă, profil, tăiş tras în jos). Din cauza asemănării dintre exemplarul de la Mugeni şi topoarele de tip Vidra, ipoteza existenţei unei relaţii tipologice evolutive între topoarele-ciocan de cupru şi topoarele cu tăişurile „în cruce”, în sensul evoluţiei ultimelor din primele, capătă mai multă greutate. Exemplarul de tip Vidra descoperit la Prundu a cărui muchie orizontală a braţului-ciocan este foarte subţire avînd aceeaşi grosime ca aceea a tăişului vertical ar putea de asemenea pleda în favoarea ipotezei mai sus menţionată. Pe de altă parte, noi considerăm că exemplarul de la Mugeni nu este caracteristic pentru tipul Ariuşd ci el constituie o formă de tranziţie între cele două grupe de topoare eneolitice de aramă : topoare-ciocan şi topoare cu tăişurile „în cruce”, respectiv între tipul Vidra şi tipul Ariuşd.

Pentru încadrarea cultural-cronologică a exemplarului de la Sălard nu dispunem decît de datele care privesc tipul Ariuşd în general şi anume se consideră că topoarele de acest tip au apărut cel mai devreme în faza A a complexului Ariuşd-Cucuteni. Însă acest fapt nu a fost indiscutabil demonstrat, deoarece pînă acum nici un exemplar nu a fost descoperit în condiţii stratigrafice sigure²⁷.

7. *Cătina*²⁸, jud. Buzău, nr. inv. M.N.A. (Institutul de arheologie) I 5 864, transferat la M.I.R. nr. inv. 16 944. Topor cu tăişurile „în cruce” de tip Jászladány. Toporul de la Cătina este pînă acum singurul exemplar de topor cu tăişurile „în cruce” de tip Jászladány pe care îl cunoaştem în Muntenia. Deoarece acestui topor i s-a dedicat un studiu special ne mulţumim doar să-l cităm aici.

8. *Poiana*, com. Căzăneşti, jud. Mehedinţi, nr. inv. M.N.A. (Institutul de arheologie) III 5 729, transferat la M.I.R. nr. inv. 16 559 (fig.

²⁴ A. Vulpe, *op. cit.*, p. 460.

²⁵ F. Schubert, *op. cit.*

²⁶ G. şi S. Ferenczi, în *Materiale*, X (în ms.).

²⁷ A. Vulpe, *op. cit.*, p. 462 şi notele 17, 34. Unele descoperiri întîmplătoare din Transilvania sînt puse în legătură cu faza B a culturii Ariuşd-Cucuteni, vezi Z. Szekeley, *Noi descoperiri de unelte de aramă şi de bronz din Transilvania*, în *SCIV*, 18, 1967, 2, p. 330.

²⁸ I. Nestor, *Hache en cuivre à double tranchant trouvée en Valachie*, în *Dacia*, V—VI, Bucureşti, 1938, p. 135—137.

1/6). Topor cu tăişurile „în cruce” de tip Jászladány. A fost descoperit întâmplător în 1946 și a fost donat M.N.A. unde se află înregistrat din 1950. Suprafața are aspectul zgrunțuros iar patina a fost îndepărtată prin curățire. Tăișul vertical este puțin tras în jos. În stadiul actual de conservare tăișurile sînt parțial deteriorate și din acest motiv nu se poate constata dacă au avut urme de întrebuițare. Gaura de înmănușare este prevăzută atît în partea superioară cît și în cea inferioară cu tub realizat ca la exemplarele de tip Jászladány. Pe partea inferioară a piesei, de o parte și de alta a tubului de înmănușare, pe axul longitudinal se află două „mărci” alveolare de formă circulară. Cea de pe brațul cu tăiș vertical este abia conturată. Secțiunea brațului cu tăiș vertical este de formă ovală, iar cea a brațului opus este de formă aproximativ semicirculară cu partea inferioară puțin scobită.

Dimensiuni : lungimea totală este de 20,5 cm, din care brațul cu tăiș vertical are 8,5 cm și cel cu tăiș orizontal 9 cm ; lățimea tăișului vertical este de 3,5 cm și a celui orizontal de 4,7 cm. Diametrul tubului de înmănușare este de 2,9 cm. Înălțimea tubului în partea inferioară a piesei este de 3 mm. Diametrul „mărcilor” este de 8 mm. Greutatea 0,545 kg.

9. *Jud. Sibiu*, nr. inv. M.N.A. (Institutul de arheologie) IV 3 224, transferat la M.I.R., inv. nr. 16 446 (fig. 1/4). În buletinul de analize spectrografice, unde desenele au fost întocmite de frații Schubert, această piesă poartă nr. inv. 04 798. În urma unei reinventarieri ulterioare piesa a căpătat nr. inv. IV 3 224. Topor cu tăişurile „în cruce” de tip Jászladány. A fost cumpărat de M.N.A. în 1937 de la anticarul Candrea din București împreună cu toporul ciocan menționat la p. 19. Suprafața are aspectul zgrunțuros, prezentînd unele defecte de turnare. Patina este pe alocuri verzuie. Tăişurile sînt de formă arcuită, ascuțite și parțial deteriorate. Nu se observă urme de întrebuițare. Gaura de înmănușare este prevăzută cu tub care este abia sesizabil în partea superioară și bine profilat în partea inferioară. Secțiunea brațului cu tăiș vertical este rectangulară cu colțurile rotunjite, părțile laterale puțin bombate.

Dimensiuni : lungimea totală este de 21,7 cm, din care brațul cu tăiș vertical are 8,8 cm și cel cu tăiș orizontal 9,2 cm ; lățimea tăișului vertical este de 3,6 cm și a celui orizontal 4,4 cm. Diametrul tubului de înmănușare este de 3,4 × 3,8 cm. Înălțimea tubului de înmănușare, în partea inferioară, este de 6 mm. Greutatea 0,695 kg.

10. *Localitate necunoscută*, probabil Transilvania, zona fostelor județe Turda și Alba. Nr. inv. M.N.A. (Institutul de arheologie) IV 8 782 (fig. 3/10 ; 4/4). Topor cu tăişurile „în cruce” de tip Jászladány. În registrul inventar M.N.A. din 1938 este înregistrat un topor de aramă cu tăişurile „în cruce” și un fragment al unui topor similar. Ele au fost donate la M.N.A., împreună cu alte obiecte provenind din fosta colecție Téglás din Turda, de către anticarul Vartan Baraghian din București. În registrul inventar M.N.A. nu s-a făcut o scriere a acestor piese și de aceea nu putem afirma cu certitudine că exemplarul prezentat aici de noi este cel din fosta colecție Téglás. Numărul vechi de inventar care se afla scris pe piesă nu se poate citi ; numărul de inventar menționat mai sus fiind de dată recentă. Presupunerea noastră că acest topor provine din fosta colecție Téglás se bazează pe faptul că în depozitul M.N.A. el se află împreună cu fragmentul de topor de cupru, identificat ca provenind sigur

din fosta colecție Téglás (fig. 3/11). Suprafața corpului este de culoare roșcată cu zone de culoare negricioasă. Prezintă urme de prelucrare ulterioară turnării constând din ciocănituri și fațete executate pentru retușarea unor defecte de turnare. Taișurile prezintă parțial urme de prelucrare prin ciocănire, în rest avînd aspect nefinisat. Taișul vertical este

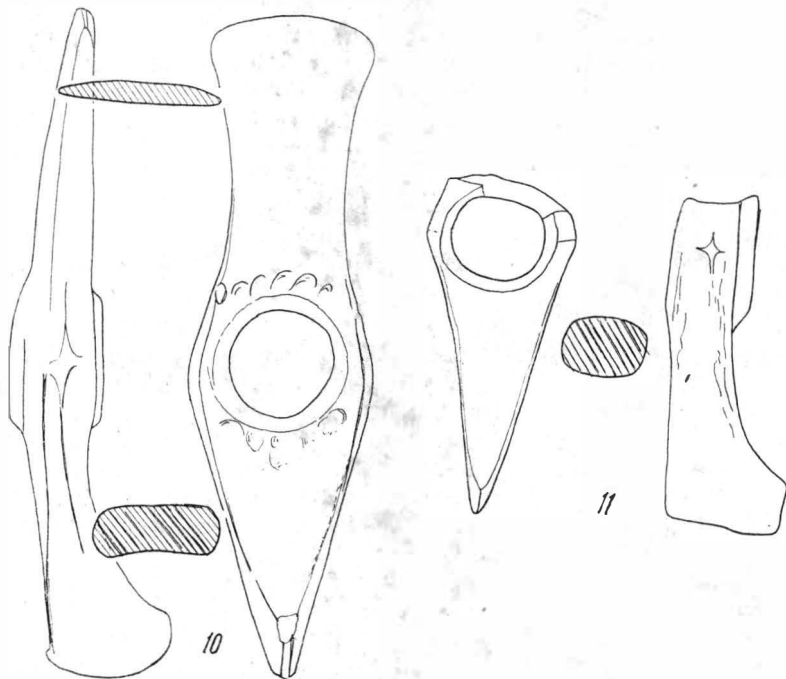

Fig. 3. — 10—11, localitate necunoscută, probabil Transilvania.

arcuit, tras în jos și are colțurile îndoite prin ciocănire. Taișul orizontal de asemenea arcuit are colțurile rotunjite prin prelucrare ulterioară turnării. Tubul din jurul găurii de înmănușare este clar profilat și are marginea lățită neuniform, prin ciocănire (lățimea variază între 3—8 mm). Pe partea inferioară, în zona găurii de înmănușare, pe ambele brațe prezintă „mărci” adîncite, de formă aproximativ semicirculară, neglijent executate. În interiorul tubului din jurul găurii de înmănușare se observă, pe margine, un „tiv” cu lățimea maximă de 1 cm, păstrat parțial. Acesta provine, probabil, de la metalul scurs în timpul turnării. Secțiunile brațelor sînt rectangulare cu colțurile rotunjite. Partea superioară a brațului cu taiș orizontal este bombată iar partea inferioară a brațului cu taiș vertical este puțin scobită. Brațul cu taiș vertical are partea superioară puțin adîncită în apropiere de taiș.

Dimensiuni : lungimea totală este de 22 cm, din care brațul cu taiș vertical este de 9 cm și brațul cu taiș orizontal este de 9,5 cm ; lățimea taișului vertical este de 4,2 cm și a celui orizontal de 5,4 cm. Grosimea taișului vertical variază între 3—7 mm și a celui orizontal între 3—4 mm.

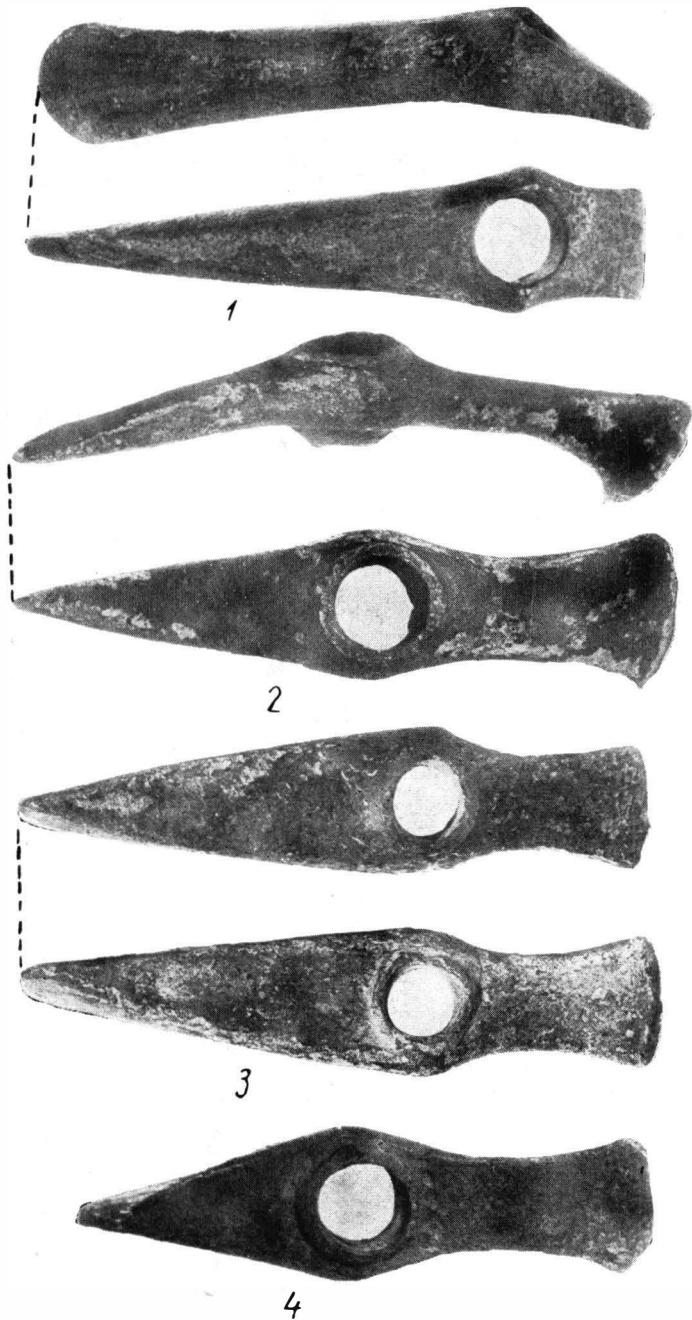

Fig. 4. — 1, Prundu; 2-3 Sfirnaș; 4, localitate necunoscută, probabil Transilvania.

Diametrul tubului de înmănușare este de 3,3 cm la partea superioară și de 3,5 cm la partea inferioară. Greutatea 1,060 kg.

11. *Transilvania*, probabil zona fostelor județe Turda și Alba, nr. inv. M.N.A. (Institutul de arheologie) IV 3 231 (fig. 3/11). Fragment al unui topor de aramă, respectiv brațul cu tăiș vertical. Provine din fosta colecție Téglás din Turda. Judecând după tăișul tras puternic în jos, gradul mare de curbură a axului longitudinal al profilului, gaura de înmănușare prevăzută de ambele părți cu tub a cărui lungime în partea inferioară este de 4—5 mm, acest fragment a putut aparține, foarte probabil, unui topor cu tăișurile „în cruce” de tip Jászladány. Suprafața exterioară este acoperită parțial cu patină verde. Tăișul piesei a fost deteriorat în vremea noastră, după descoperire, tăindu-i-se partea curbată și colțul de jos.

Dimensiuni: lungimea totală este de 10,8 cm; lungimea brațului este de 7,7 cm și lățimea maximă este de 3,9 cm. Diametrul tubului de înmănușare este de $3,1 \times 2,7$ cm. Greutatea 0,370 kg.

12. *Localitate necunoscută*, nr. inv. M.N.A. (Institutul de arheologie) 03 407, transferat la M.I.R. nr. inv. 15 548 (fig. 1/5). Topor cu tăișurile „în cruce” de tip Tîrgu-Ocna. Nu cunoaștem nici o dată privitoare la locul și condițiile de descoperire. În registrul inventar M.N.A. figurează însă un topor descoperit la Monor cumpărat în 1937. Acest topor nu a putut fi identificat în depozit. Deoarece exemplarul aici în discuție aparține unui tip în a cărui arie de răspindire ar putea fi cuprinsă și localitatea Monor, presupunem că acest topor ar putea fi cel de la Monor. Suprafața exterioară este acoperită cu o patină neuniformă de culoare verzuie. Conturul corpului prezintă umeri accentuați dar mici, asemănători unor proeminențe mamelonare situate în partea superioară a zonei găurii de înmănușare. Axul longitudinal al profilului este puțin curbat în jos. Tăișurile nu prezintă urme de întrebuințare. Tăișul orizontal prezintă unele creștături recente. Gaura de înmănușare este prevăzută în partea inferioară cu un tub proeminent. Secțiunea brațului cu tăiș vertical este de formă aproape trapezoidală cu colțurile rotunjite iar a celui cu tăiș orizontal este rectangulară cu colțurile rotunjite și părțile laterale bombate. Suprafața toporului este modelată pe părțile laterale sub formă de fațete îngrijit executate²⁹. Piesa a fost lucrată cu deosebită îndemânare și reprezintă, poate, cel mai reușit exemplar de topor cu brațele „în cruce” cunoscut la noi. Din aceste motive ar putea fi considerat ca o piesă de paradă, de lux³⁰.

Dimensiuni: lungimea totală este de 16,3 cm din care brațul cu tăiș vertical este de 7,2 cm și cel cu tăiș orizontal de 6,6 cm; lățimea tăișului vertical este de 3,3 cm și a celui orizontal de 3,7 cm. Diametrul tubului de înmănușare este de $2,4 \text{ cm} \times 2,6 \text{ cm}$. Greutatea 0,830 kg.

²⁹ Un mod analog de decorare se întâlnește pe toporul-ciocan de tip Székely-Nadudvár, de la Stabnaj, în Iugoslavia (B. Jovanović, *Metalurgija eneolitskoj perioda Jugoslavije*, 1971, pl. 5/3).

³⁰ I. Nestor consideră că aceste piese nu au servit ca unelte ci ca lingouri în relațiile de schimb intertribale și, în parte, ca semne de distincție ori simboluri de valoare materială. *Asupra începuturilor metalurgiei aramei și a bronzului în R.P.R.*, în *Studii și referate privind istoria României*, partea I, București, 1954, p. 48). A. Vulpe, *op. cit.*, p. 463, le atribuie rolul de armă-semn distinctiv.

Prin caracteristicile tipologice enumerate, toporul aici în discuție se încadrează în grupa topoarelor de tip Tîrgu-Ocna, a căror răspîndire este cunoscută în estul Transilvaniei și în Moldova. Acest tip este tipologic foarte apropiat de tipul Nögrádmarek din sud-vestul Slovaciei și nord-vestul Ungariei. Cultural-cronologic topoarele de tip Tîrgu-Ocna, cunoscute pînă acum, aparțin mediului Cucuteni B ³¹.

ÄNEOLITHISCHE KUPFERÄXTE AUS DER SAMMLUNG DES NATIONALMUSEUMS — BUKAREST

ZUSAMMENFASSUNG

Die Sammlung des Nationalmuseums bestand aus 12 Kupferäxten, darunter vier Hammeräxte und acht kreuzschneidige Äxte. Nur eines dieser Stücke wurde bisher veröffentlicht (die Axt von Cătina), von den übrigen Äxten sind einige in der Literatur erwähnt, manchmal sogar abgebildet, jedoch nicht vollständig veröffentlicht worden.

Die Axt von Prundu (Taf. 1/1; 4/1) wurde höchstwahrscheinlich in einer Siedlung der Gumelnița-Kultur gefunden. Die Äxte von Sfîrnaș (Taf. 2) gehören wahrscheinlich zu einem Depotfund, wo die Typen Mezökerésztes und Jászladány zusammen vorkommen.

Bemerkenswert ist die einfache kreuzschneidige Axt von Sălard (Taf. 1/3), die Verfasserin dem Typus Ariușd zuteilt. Es wird die Meinung vertreten, daß die Bezeichnung „Typ Mugeni“ für die tüllenlosen Hackenäxte nicht völlig geeignet sei, da die Axt von Mugeni selbst eher eine Mischform zwischen Hammer- und kreuzschneidiger Axt darstellt (die Hackenschneide ist hammerartig abgestumpft).

Von den Äxten Taf. 3/10 und Taf. 3/11 wird angenommen, sie seien in den ehem. Kreisen Turda oder Alba gefunden, da sie aus der ehem. Slg. Téglás durch den Kunsthandel erworben waren.

Die sorgfältig mit Fazetten verzierte Axt (Taf. 1/5), die dem Typus Tîrgu-Ocna zuzuschreiben ist, wurde vermutlich bei Monor (Kreis Bistrița-Năsăud) gefunden.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. — 1, Prundu; 2, Oradea; 3, Sălard; 4, jud. Sibiu; 5, Fundort unbekannt; 6, Poiana-Căzânești.

Abb. 2. — 7—9, Sfîrnaș, Depotfund (?).

Abb. 3. — 10, 11, Transsilvanien, Fundort unbekannt.

Abb. 4. — 1, Prundu; 2—3 Sfîrnaș; 4, Transsilvanien, Fundort unbekannt.

³¹ A. Vulpe, *op. cit.*, p. 461, 463; F. Schubert, *op. cit.*, p. 282, 286.